

FAKTANTARKASTAJAT ISKIVÄT EINSTEINIIN

KOU LU ON LUSITTU ja kesä on täällä! Muuan Facebook-ystäväni intoutui kirjoittamaan kauniisti: ”Tällä lainatulla kuvalla annan jälleen kerran koulujen päättyessä stipendin kaikille niille, jotka sinnittelivät, eivätkä silti ihan onnistuneet. Niille, jotka eivät valmistuneetkaan. Niille, joille kaikki oli liian raskasta. Niille, joiden harteilla ja repussa oli liian paljon kantamuksia. Niille, joiden korvissa kaikui koko kouluvuoden pilkkaajien sanat. Niille, joihin kannustavat lauseet ja hyväksyvät katseet eivät yltäneet. Oma polku löytyy kyllä. Joskus matka on sitä antoisampi, mitä enemmän siinä on mutkia. Turvavyö kiinni ja matka jatkuu!”

Lainattu kuva tekstin alla sisälsi käsinkirjoitetun sitaatin: ”Everybody is a genius, but if you judge a fish by its ability to climb a tree, it will live its whole life believing that it is stupid. *Albert Einstein.*”

Pirulliseen skeptikon mieleeni hiipi heti ajatus, onko sitaatti todella Einsteinilta. Ryhdyin tarkastamaan asiaa. USA Today -lehdessä 27.4.2021 tehty faktantarkastus kertoi, että sitaatti ei ole Einsteinilta. Lehden mukaan Facebookissa julkaistiin 12.4.2021 pilakuva, jossa on useita eläimiä kuten norsu, apina ja pingviini rivissä opettajan edessä. Opettaja sanoo: ”Oikeudenmukaista valintaa varten kaikkien on suoritettava sama koe. Kiiwetkää tuohon puuhun.”

Pilakuvan alla oli otsikko ”Koulutusjärjestelmämme” ja sen alapuolella lainaus ”Einsteinilta”: ”Kaikki ovat neroja. Mutta jos arvioit kalaa sen kyvyn perusteella kiivetä puuhun, se elää koko elämänsä uskoen että se on tyhmä.” Lehti kertoi, että viestiä on jaettu yli 100 000 kertaa, ja samanlaisia viestejä on jaettu myös Pinterestissä ja Twitterissä.

Lisäksi USA Todayn faktantarkastus totesi, että Einstein kirjoitti kirjassaan ”Ideas and Opinions” seuraavasti: ”Vuosisadassa on vain muutamia valaistuneita ihmisiä, joilla on selkeä mieli ja tyyli ja hyvä maku. Se, mikä on säilynyt heidän työstään, kuuluu ihmiskunnan arvokkaimpiin omaisuuksiin.” Tämä kyseenalaistaa ajatuksen, että Einstein olisi esittänyt kaikkien olevan neroja.

Quote Investigator kirjoitti jo 6.4.2013, että ei ole olemassa oleellisia todisteita siitä, että Einstein olisi väittä-

nyt kaikkien olevan neroja. Kyseinen sitaatti ei esiinny Princeton University Pressin kattavassa lainauskokoelmassa ”The Ultimate Quotable Einstein”.

”Valitettavasti Einstein ei koskaan sanonut sitä”, kirjoittaa Jolene Creighton Futurism-julkaisussa. Hänen mukaansa mainittu lainaus ilmestyi maailmaan kauan Einsteinin kuoleman jälkeen, eli vuonna 2004 Matthew Kellyn selfhelp-kirjassa ”The Rhythm of Life: Living Every Day with Passion and Purpose”. Alkuperäinen sitaatti näyttää olevan peräisin vuoden 1898 Journal of Education -lehden artikkelista, jonka on kirjoittanut nimimerkki Aesop Jr.

Päätin, että pienestä kiusauksesta huolimatta en mene kommentoimaan Einstein-lainauksen aitoutta ystäväni Facebook-julkaisuun. Miksi pilaisin hänen kauniin päivityksensä merkityksettömällä viisastelulla? Kuitenkin, kun palasin julkaisuun, huomasin että joku besserwisser oli jo ehtinyt iskeä siihen: Facebook itse. Ystäväni päivityksen peitti nyt harmaa rasteri ja teksti ”Epätosia tietoja.” Riippumattomat faktantarkastajat kertoivat puuttuneensa päivitykseen ja todenneensa, että lainaus ei todellakaan ole Albert Einsteinilta. Heidän mukaansa esitetty tieto ei perustu faktaan.

Pahoitin mieleni. Jotain rajaa faktantarkastuksellekin! Tai kyllä faktoja saa tarkastaa ja pitääkin, mutta siitä seuraava sensuuri on sananvapauden kannalta ongelmallinen. Se estää asiallistenkin artikkeleiden julkaisemisen, kun tekoäly reagoi ”väärin” sanoihin ja käy kimppuun. Se haittaa akateemista ja journalistista tutkimusta. Pasi Kivioja esimerkiksi kertoo kirjassaan ”Salaliittoteorioiden ihmemaassa” (josta arvio sivulla 30), kuinka hankalaa oli löytää materiaalia QAnon-liikkeestä, koska suuri osa liikkeeseen liittyvästä digitaalisesta aineistosta on Facebookin, Instagramin, Twitterin ja YouTuben alustoilta tuhottu.

Onko sensuurista lopulta edes hyötyä? Kun olin lapsi, äiti pesi suuni saippualla, kun olin kiroillut. ”Miltä maistuu?” äiti kysyi. ”Paskalta”, vastasin ja sain uuden saippuapesun. Kiroilemista en silti ole lopettanut vieläkään.

RISTO K. JÄRVINEN